

Мақұлбекова С.Б.,
Қапарова Е.

**Медиабілім – қоғам дамуының
зияткерлік тренді ретінде**

Makulbekova S.B.,
Kaparova E.

**Media education as an
intellectual trend of the
development of society**

Мақұлбекова С.Б.,
Қапарова Е.

**Медиаобразование как
интеллектуальный тренд
развития общества**

Мемлекетіміздегі медиабілім берудің қалыптасу негіздері, маңызы талқыланады. Оқытудың кемшіліктері мен артықшылықтары, медиасауаттылықтың кәсіби бағдарламасы сипатталады.

Түйін сөздер: медиабілім беру, инновация, БАҚ, интеллектуалды ұлт, ақпараттандыру.

We discuss the importance of media education, the foundations of the development of media education in the country. Disadvantages and advantages of education, media education is characterized by a professional program of media literacy.

Key words: media education, innovation, media, intellectual nation, informing.

В статье изучаются актуальные аспекты медиаобразования, анализируются основы и векторы развития медиаобразования в Казахстане. Исследуются недостатки и преимущества обучения. Авторы описывают медиаобразование и профессиональные программы медиаграмотности.

Ключевые слова: медиаобразование, инновация, СМИ, интеллектуальная нация, информирование.

**МЕДИАБІЛІМ –
ҚОҒАМ ДАМУЫНЫҢ
ЗИЯТКЕРЛІК ТРЕНДІ
РЕТІНДЕ**

Жүзеге асырылғалы отырған «Ақпараттық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы еліміздің стратегиялық дамуына, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, мәдени дамуына, отандық ақпарат кеңістігінің дамуына ықпал ететін маңызды қадам. Қазіргі таңда ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым бәріне қолжетімді. Біздің ең құнды капиталымыз – жастар қажетті ақпаратты ең алдымен интернеттен іздейді. Ақпарат көздерімен жұмыс істеу, қажетті, пайдалы ақпаратты іздеудің жолдарын, ақпараттың ақ, қарасын айыруды үйрету күн тәртібінде тұр. Осы орайда Қазақстанның жоғары оқу орындарында медиасауаттылық негіздеріне байланысты курстар енгізілуі тиіс. Курсты меңгеру барысында студенттер медиабілім берудің мағынасы мен даму болашағын, тарихын, өзекті мәселелерін, ақпарат алудың жолдарын, медианың қазіргі ақпараттық кеңістіктегі рөлін, медиабілім беру, медиасауаттылық және медиамәдениет арасындағы терминологиялық айырмашылықты, жаңа медианы пайдаланудағы медиақауіпсіздікті білуі тиіс.

Халықтың медиасауаттылық деңгейін бағалауға арналған ғылыми-зерттеулер, әсіресе өңірлерде жүргізілгені жөн.

Бұқаралық ақпарат құралдардың дамуына әлемдік үрдісте арнайы журналистік білім беру үшін жаңа міндеттер қойылған. Қазақстандық БАҚ көп векторлы жүйесімен бұл үрдістен ерекшелене алмайды. Елдегі демократиялық реформаларды және заң үстемдігін қалыптастыруда тәуелсіз БАҚ журналистері оқытудағы дамытудың ерекше рөлін атқарады. Кез келген ұлттың дамуы ондағы адам капиталының дамуымен тікелей байланысты. Ал, адамның дамуы оның интеллектісінің жоғары болуы, толысуы, қоғам мен заман, бүгінгі мен болашақ қояр талаптарға сай болуы. Интеллектуалды ұлт атану оңай іс емес. Оның жолы да ауыр, күрделі, ұзақ. Бірақ, нәтижесі керемет. Қазіргі таңда әлемде елдер арасындағы бәсекелестікте ең ұтар тұсымыз – ол біздің интеллектіміздің қалыптасуы. Елбасының «Интеллектуалды ұлт – 2020» бағдарламасы болашақта ел азаматтарының қалыптасу жолын нақтылап берді. Өз ұлтының болашағын, кемел келешегін ойлаған азаматтардың қайсыбірі болмасын, терең білім мен жоғары мәдениеттілікке, ғылымды үйрену мен оны тәжірибе жүзінде қолдана білуге, рухани

мұратымыздың түп негізін танып, ғаламға танытуға дағдылануы тиіс. Осы жайттарға қатысты ұлттық жоба үш негізгі аспектіні қамтиды. Біріншісі, қазақстандық білім жүйесін дамытуда серпіліс жасау. Яғни, сапалы білім алуға ұмтылыс, халықтың сауаттылық деңгейін көтеру. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев халыққа Жолдауында: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім», – деп нақтылап берді. Расымен де, өркениетті дамыған елдермен теңесіп, әлемдік аренада өзімізді танытып, өз тұғырымызды алу үшін бізге ең бірінші білім керек. Шынайы білімсіз шынды бағындыру әсте мүмкін емес. «Интеллектуалды ұлт» жобасының екінші аспектісі – ғылым саласын дамыту мен еліміздің ғылыми әлеуетін арттыру. Жобаның үшінші бағыты – қазақстандықтардың жаңа генерациясын қалыптастыруға бағытталған инновациялар жүйесін дамыту. Яғни, ұлттық жобаны жүзеге асыруда заманның озық жоғары технологияларын жетік меңгерумен қатар, елімізде индустриялық дамудың ақпараттық өркендеуіне белсенді әрі қабілетті, көзқарасы дұрыс, діні мен ділі, рухы жоғары ұрпақ қалыптастыру.

Осы үш аспектіге сәйкес жұмыс істеу арқылы өзіндік көзқарасы қалыптасқан тұлға тәрбиелеу маңызды іс. Мемлекет басшысы Н. Назарбаев «Назарбаев университетінде» оқыған лекциясында: «Біз «білім – ғылым – инновациялар» үштігі билеген постиндустриялық әлемге қарай жылжып келеміз» деген еді. Осының өзі жоба бағыттары бойынша көптеген істер атқарылып жатқандығын білдіреді. Интеллектуалды тұлға бүгінгі қоғамымыздың басты байлығы. Оны тәрбиелеу бүгінгі заман талабы ғана емес, міндеті. Барша елдің болашағы сол жастардың қолында екені даусыз. Сол себепті жалындаған жастардың қолына білім, рухани тәрбие, ғылым мен болашақты бере отырып, біз елдің берік іргесін қалаймыз. Ұлттық жобаны дамытып, жүзеге асырушы – халық. Ел азаматтарының жобаға қатысты дұрыс көзқарастары мен пікірлері арқылы нақты нәтижелерге қол жеткізуге болады. Бүгінгі таңда білім беру үрдісін жаңа заманға сай нәтижелі ұйымдастыру – білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі. Оқушылардың оқуға қызығушылығын арттыру үшін не істеу керек? Бүгінгі ақпараттық-техникалық үрдістің даму барысында ақпараттық мүмкіндіктері мол

жаңа техникалық құралдардың пайда болуы – заңды құбылыс. Бұрынғы дәстүрлі «мұғалім-оқушы-оқулық» жүйесіне жаңа буын компьютер, мектеп ұғымында – компьютерлік оқыту енгізіліп отыр. ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша компьютерлік оқыту немесе оқытудың компьютерлік технологиялары дегеніміз – оқыту жүйесінде техникалық құралдардың бірі ретінде компьютерді қолдану. Бүгіннің өзінде компьютер білім беру саласында кеңінен қолданылып жүр. Дербес компьютер оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында белсенді түрде пайдаланылады. Қазіргі заманғы ашық, интеграциялы және даралап оқытуға бағытталған білім беру жүйесінде жан-жақты ақпараттандыру шаралары жүзеге асырылуы тиіс. Басқаша айтқанда, ақпараттандыру – білім беру жүйесін модернизациялаудың маңызды бағыты. Оқытуды ақпараттандыру – сан салалы, кешенді, ауқымды үрдіс, оған оқушылар, мұғалімдер және мектеп әкімшілігі қатысады. Бұл үрдіс білім беру басқармасының мектептерге кешенді бағдарлама енгізуі, мектепте, қалада, ауданда, елде бірыңғай ақпараттық білім беру кеңістігін құру, оқу пәндерінде ақпараттық технологияларды пайдалану, біріктірілген сабақтарды жоспарлау, жобалық қызмет, білім беру саласында интернетті пайдалану сияқты шаралардың жиынтығынан тұрады. ХХІ ғасыр – ақпараттық қоғам ғасыры, бұл өркениеттің жаңа түрі десе де болады, сондықтан жана әлемге үлкен дайындықпен, біліммен және компьютерлендірілген өмір шындығын дұрыс бағалап, түсіне отырып аяқ басу керек. Ақпараттың дұрыстығы мен сапасына деген сенімді қалыптастыру кітапханашының жауапкершілігінде болмақ. Ал, бұл, ең әуелі, медиабілім берумен, сондай-ақ мектепте медиатека құрумен байланысты. Бұл шараларды қолға алатын уақыт жетті ме? Әрине, уақыты келді. Оған дәлел ретінде 2001-2005 жылдары бірыңғай білім беру және ақпараттық ортаны дамытудың мақсатты бағдарламасын алуымызға болады. Жоғары сапалы және жоғары технологиялы білім беру ортасын құру білім беру жүйесінің негізі болып табылады. Оны құру және дамыту күрделі және маңызды техникалық міндеттерді шешумен байланысты. Индустриялы қоғамның талаптарына сай білім беру жүйесін түбегейлі жаңартудың, білім беру жүйесінің технологиялық базасын құрудың, ақпараттық білім беру технологиясына көшудің және ашық білім беру жүйесіне енудің бірден бір жолы осы. Ақпараттық білім беру орталығын

құру және дамыту үшін еліміздегі білім беру саласында қалыптасқан ғылыми-әдістемелік, ақпараттық, технологиялық, ұйымдастыру және педагогикалық әлеуеттердің бәрін жұмылдыру қажет. Заманауи қалаларда адамның бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысы күніне 11 сағаттан асады, теледидар үйлерде күн сайын орташа алғанда 7 сағат 38 минут қосылып тұрады, ал екі жастан он екі жасқа дейінгі балалар орташа алғанда аптасына 25 сағат теледидар көреді екен. Отбасы қауымдастығы Ұлттық одағының деректеріне сәйкес кәметке толмаған аудитория жыл сайын орташа алғанда тиімді уақытының 154 сағатын ата-аналарымен бірге және 850 сағатын мұғалімдерімен бірге өткізсе, сонымен қатар балалар әр түрлі электрондық ақпарат құралдарымен байланысқа 1400 сағатын жұмсайтын көрінеді. Осылайша бұқаралық ақпарат құралдары жыл өткен сайын адамдардың өмірінде және білім беру үрдісінде үлкен рөл атқарып келеді. Осыдан келіп бүгінгі күні бұқаралық ақпарат құралдарының негізі болып табылатын медиабілімнің жүйелі дамуының маңыздылығы туындайды. Ресей педагогикалық энциклопедиясында оқушылар мен студенттердің «бұқаралық коммуникацияның заңдылықтарын» (баспасөз, телевидение, радио, кино, видео және т.б.) үйренуге бағытталған медиабілімді педагогиканың бір бағыты ретінде көрсетеді.

Медиабілімнің негізгі бағыттарына:

- а) қазіргі ақпараттық жағдайда жаңа ұрпақты өмірге дайындау;
- ә) әр түрлі ақпаратты қабылдауға, оны адамның түсіне білуіне;
- б) зардабының жүйеге әсерін түсіне білуіне;
- в) техника құралдарының көмегімен қарым-қатынас жасау қабілетін игеруге үйрету сияқты мәселелер жатады.

Еуропа Одағының құжаттарында «медиабілім» (media education) алынған ақпарат негізінде өздерінің ой-пікірлерін ашық білдіруге қабілетті, ақпарат құралдарына сыни және өзіндік көзқарасы бар отандық азаматтарды тәрбиелеу мақсатында медиақұзыреттілікті дамытуға бағытталған оқу ретінде айқындалады. Бұл оларға қажетті ақпаратты пайдалануға, оны талдауға, сондай-ақ ақпаратқа қатысты экономикалық, саяси, әлеуметтік немесе мәдени мүдделерді үйлестіруге мүмкіндік береді. Медиабілім адамдарды хабарламаларды жасауға, коммуникацияға мейлінше тиімді ақпарат құралын таңдауға оқытады. Медиабілім адамдарға өздерінің ойларын және ақпаратты

еркін білдіру құқығын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бұл олардың жеке дамуына ғана әсер етіп қоймай, сондай-ақ, олардың әлеуметтік тұрғыда белсенді атсалысуын және интербелсенділігін күшейтеді. Бұл тұрғыдан алғанда медиабілім демократиялық азаматтыққа және саяси түсіністікке дайындайды. Демек, адам өмірінің барлық ағымында оқыту тұжырымдамасының бір бөлігі ретінде медиабілімді дамытқан тиімді болып табылады.

Инновация – ғылым жетістіктері мен тиімді тәжірибелерді пайдалануға негізделген техника, технология, еңбекті ұйымдастыру және басқару саласындағы жаңалықтар енгізу. Инновациялық технологиялар – жаңадан енгізілгендерді жүзеге асыру кезеңдерін қолдайтын әдістер мен құралдар [1].

Журналистік білім беруде инновациялық қызметті қолдану ерекшелігі: оқыту үдерісіне журналистика білімі мен ғылымы саласындағы ғылыми зерттеулерді енгізу. Әдістемелерді инновациялық ретінде қарастыру қағидалары: инновациялық әдістер оқытудың кез келген жағдайында қолданыла бермейді. Сондықтан бұрыннан тәжірибедегі тиімді әдістемелерге, нақты педагогикалық жағдайға сәйкес бейімдеу қажет. Жаңашылдық оқыту үрдісінің тиімділігін арттырып, оқыту нәтижесінің сапасына ықпал етеді деуге негіз бар. Осылайша инновациялық білім беру технологиялары: әдістемелік, ұйымдастырушылық, техникалық және т.б. сипаттағы жаңашылдықтан құралған белгілі бір педагогикалық жағдайда ұқсас нәтижелерді қайта қалпына келтіруді кепілдендіретін нормативтік құжат деңгейінде бейімделген оқыту үдерісін ұйымдастыру формасы [2].

Медианың идеологиялық маңыздылығы, өнеркәсіптің саласы ретінде олардың аудиторияның санасына ықпалы. Медиаақпарат санының жылдам өсуі, оны басқару және тарату тетіктерінің күшеюі. Негізгі демократиялық үдерістерге медианың ену қарқыны. Барлық салада визуалды коммуникация мен ақпарат маңыздылығының артуы. Болашақ талаптарға сәйкес бағдарланған оқушыларды, студенттерді оқытудың қажеттілігі. Ақпаратты жекешелендіруде ұлттық және халықаралық процестердің ұлғаюы.

«Медиабілім беру» түсінігі 1973 жылы ЮНЕСКО және Кино, телеарнаның халықаралық кеңесінің ақпарат секторының бірлескен кеңесінде тұжырымдалғанына қарамастан, ғалымдар әлі де болса осы күрделі пәнаралық құбылыстың анықтамасын зерде-

леуде. ЮНЕСКО-ның бастамаларына сәйкес, медиабілім беру астарында педагогикалық теория мен практикада ерекшелік және автономдық білім беру салаларының бір бөлігі ретінде қаралатын қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат коммуникацияларын меңгеруде теория мен практика дағдыларына оқыту деп түсіну керек. Қазіргі заманғы мектептерде білім берудің жаңа технологияларына қызығушылық артып отыр.

Медиабілімнің БАҚ-ты білім берудің басқа салаларында, мысалы, тарих, құқық, физика, математиканы оқытуда көмекші оқыту құралдары ретінде пайдаланудың айырмашылығын білу қажет.

Соңғы жылдары мектеп оқушыларының әлеуметтік желілерге өздері туралы артық ақпарат салатын жағдайлар жиілеп кетті. Кейбіреулері алаяқтардың құрбанына айналуға. Мектеп бағдарламасына да медиасауаттылық мәселелеріне арналған пәндер енгізу қажет. Медиабілім алынған ақпарат негізінде өздерінің ой-пікірлерін айтуға қабілетті, ақпарат құралдарына сыни және өзіндік көзқарасы бар отандық азаматтарды тәрбиелеу мақсатында медиақұзыреттілікті дамытуға бағытталған оқу ретінде айқындалады. Бұл оларға қажетті ақпаратты пайдалануға, оны талдауға, сондай-ақ ақпаратқа қатысты экономикалық, саяси, әлеуметтік немесе мәдени мүдделерді үйлестіруге мүмкіндік береді. Медиабілім адамдарды хабарламаларды жасауға, коммуникацияға мейлінше тиімді ақпарат құралын таңдауға оқытады. Медиабілім адамдарға өздерінің ойларын және ақпаратты еркін білдіру құқығын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бұл олардың жеке дамуына ғана әсер етіп қоймай, сондай-ақ, олардың әлеуметтік тұрғыда белсенді атсалысуын және интербелсенділігін күшейтеді. Бұл тұрғыдан алғанда медиабілім демократиялық азаматтыққа және саяси түсіністікке дайындайды. Демек, адам өмірінің барлық ағымында оқыту тұжырымдамасының бір бөлігі ретінде медиабілімді дамытқан тиімді болып табылады.

Медиабілімнің негізгі бағыттары:

- а) қазіргі ақпараттық жағдайда жаңа ұрпақты өмірге дайындау;
- ә) әр түрлі ақпаратты қабылдауға, оны адамның түсіне білуіне;
- б) зардабының жүйкеге әсерін түсіне білуіне;
- в) техника құралдарының көмегімен қарым-қатынас жасау қабілетін игеруге үйрету [3].

Медиабілім беру – педагогикадағы білім алушылардың бұқаралық байланыс заңдылықтарын оқуын жақтайтын бағыт. Негізгі міндеті

– жас ұрпақты қазіргі ақпараттық заман талаптарына, түрлі ақпаратты қабылдау мен талдауға дайындау, адамды оны түсінуге, оның психикаға әсерін білуге үйрету, байланыстың вербальдық емес формалары негізінде, техника құралдары мен қазіргі ақпараттық технологиялар көмегімен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне үйрету [4]. Медиа ұғымының тамыры тереңде жатқанын сонау ата-бабамыздан қалған асыл мұраларымыздан, тарихи мұрағат пен жәдігерлерден, салт-дәстүрлерімізден, еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігін паш ететін нышандарымыздан да байқауға болады. Педагогикалық-психологиялық сөздікте медиабілім беру оқушыларға бұқаралық қатынас заңдылықтарын үйрететін педагогикалық бағдар. Оның негізгі міндеті болашақ ұрпақты ақпараттық жағдай өміріне, оны түсіне білуге, қазіргі ақпараттық технологияларды қолдана білуге үйрету [5]. Бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына қосылу еліміздің білім беру жүйесіне тың өзгерістер енгізуді көздеп отыр. Енді мектептерде білім беру үрдісі демократиялық жолмен ізгілендіру, тұлғаның өзін-өзі ойлантуға, жетілдіруге, өз іс-әрекетіне сын көзбен қарауға бағдарланып отыр. Мұндағы біздің назарымызды аударатын басты нәрсе тұлғаға бұқаралық ақпарат және қатынас құралдары (баспа, радио, кино, теледидар, видео, компьютерлік мультимедиялық жүйелер, интернет және түрлі әлеуметтік желілер) арқылы жеткен ұғым-түсінік болып табылады. Себебі, санасы әлі қалыптаспаған бала ұғым түсінікті сол күйінде шынайы қабылдап, түйгендерін өмірлік тәжірибесіне қолданып жатады [6].

Біздің болашағымыз ғылымды меңгерумен қатар, өмір сүру қағидаларын, құндылықтарды жете түсінетін, қазіргі қоғам талаптарына сай жастардың қолында екендігін түсінсек, Қазақстанның ақпараттық қоғамын қалыптастырудың басты факторы ретіндегі адам капиталы дамуының сапалы жаңа деңгейіне жағдай жасауымыз керек. Білім саласына ақпараттық коммуникациялық технологияларды сапалы енгізгенде ғана кең көлемдегі ақпараттық сауаттылық деңгейі көтеріледі. Сондықтан, сандық ғылыми білім беру ресурстарын мультимедиялық технологиялардың қолданылуымен жүйелі дамытуымыз қажет.

Қазіргі классикалық университет білім, ғылым, инновацияны ықпалдастыра отырып, білімнің жаңа мәдениетін қалыптастыруды көздейді.

Ақпараттық технология ғасырында өмір сүріп отырған әрбір адам ақпараттық мәдениетті

меңгеру қажет. Жеке адам ғана емес, әлеуметтік топтардың ақпараттық мінез-құлқы маңызды. Ақпараттық мәдениет – ақпарат іздеу және өңдеу мәдениеті. Ақпаратты сараптай білу қажет. Ашық, өзге мәдениетке толерантты болу керек. Ақпараттық мәдениет – өзін-өзі жетілдірудің, өсудің, білімді, білікті болудың, шығармашылық әлеуеттің, коммуникациялық белсенділіктің негізі.

Ақпараттық технологияны оқыту технологияларының бір түрлі ретінде оқу үрдісінде оңтайлы пайдалану тиімді және ол бүгінгі күннің қажеттілігі. Дегенмен, ақпараттық технологияны басқа технологиялармен бірге кешенді түрде пайдаланғанда ғана қоғам талабына сай жеке тұлға қалыптастыруға болатындығын естен шығармау қажет.

Әдебиеттер

- 1 Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – М.: Народное образование, 2000.
- 2 Жуков Г.Н. Основы общей профессиональной педагогики: учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005.
- 3 Маликова Н.Р. О некоторых инновационных методах преподавания социологии // Социс, 2002, № 2.
- 4 Фёдоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. – Монография. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 616 с.
- 5 Варганова Е.Л., Смирнова О.В. Медиаобразование в школе / Сборник программ для преподавания дисциплин. – М.: МедиаМир, 2010. – 320 с.
- 6 Айтимова У.Ж., Киянбеков А.Ж. «Об особенностях архитектур облачных приложений» / Молодой ученый. – 2015. – № 7.2. – С. 9–11.

References

- 1 Guzeev V.V. Planirovanie rezul'tatov obrazovaniya i obrazovatel'naya tehnologiya. – М.: Narodnoe obrazovanie, 2000.
- 2 Zhukov G.N. Osnovy obshhej professional'noj pedagogiki: uchebnoe posobie. –М.: Gardariki, 2005.
- 3 Malikova N.R. O nekotoryh innovacionnyh metodah prepodavaniya sociologii // Socis, 2002, № 2.
- 4 Fjodorov A.V. Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshleniya studentov pedagogicheskogo vuza. – Monografija. – М.: MOO VPP JuNESKO «Informacija dlja vseh», 2007. – 616 s.
- 5 Vartanova E.L., Smirnova O.V. Mediaobrazovanie v shkole / Sbornik programm dlja prepodavaniya disciplin. – М.: MediaMir, 2010. – 320 s.
- 6 Ajtimova U. Zh., Kijanbekov A. Zh. «Ob osobennostjah arhitektur oblachnyh prilozhenij» / Molodoj uchenyj. – 2015. – №7.2. – S. 9–11.